

Əlavə 4

***Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunda kredit reytingi
sisteminin və digər risk menecmenti alətlərinin tətbiqi***^[56]

QAYDASI

1. Ümumi müddəalar

1.1. Bu Qayda “Azərbaycan Respublikasında sahibkarların maliyyə resurslarına çıxış imkanlarının genişləndirilməsinə dövlət dəstəyi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 15 sentyabr tarixli 1599 nömrəli Fərmanının 5.3-cü bəndinin icrası məqsədilə hazırlanmışdır və *Azərbaycan Respublikası İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun (bundan sonra – Fond)* fəaliyyətində risklərin azaldılması üçün kredit reytingi sisteminin və digər risklərin idarə edilməsi alətlərinin tətbiqi qaydalarını müəyyən edir.^[57]

1.2. *Fond* risklərin idarə edilməsi sisteminin formalaşdırılmasında bu Qaydanın tələblərini və bu sahədə qabaqcıl beynəlxalq standartları nəzərə alır.

1.3. Bu Qaydada göstərilən risklərin idarə edilməsi alətlərinin tətbiqi mexanizmləri *Fondun İdarə Heyəti* tərəfindən müəyyən edilən daxili qayda və prosedurlar əsasında həyata keçirilir.^[58]

2. Əsas anlayışlar

2.1. Bu Qaydanın məqsədləri üçün aşağıdakı əsas anlayışlardan istifadə edilir:

2.1.1. risk – ehtimal olunan və ya gözlənilməz hadisələrin baş verməsi nəticəsində yarana biləcək xərclərin (zərərin) müvəkkil bankın və (və ya) *Fondun* kapitalına mənfi təsir göstərməsi ehtimalı;

2.1.2. risklərin idarə edilməsi sistemi – risklərin idarə edilməsi üzrə bu Qayda ilə və digər hüquqi aktlarla müəyyən edilən elementlərdən ibarət sistem;

2.1.3. riskin minimuma endirilməsi – müxtəlif tənzimləmə metodları vasitəsilə risklərin azaldılması;

2.1.4. kredit riski – borcalanın kredit üzrə öhdəliyinin vaxtında və ya tam icra olunmaması nəticəsində yaranan risk;

2.1.5. kredit reytingi modeli – *Fond* tərəfindən kredit risklərinin minimuma endirilməsi məqsədilə meyarları bu Qayda ilə müəyyən edilmiş qiymətləndirmə aləti;

2.1.6. təminatın likvid dəyəri – kredit təminatının bazar dəyərinin müəyyənləşdirilməsi üçün müvafiq marketinq keçirilməsi vaxtının məhdudluğu şəraitində onun satış qiyməti;

2.1.7. təminatın kreditə nisbəti – kreditin verilmə tarixinə kredit təminatının likvid dəyərinin kreditin əsas məbləğinə (kredit xətti üçün kredit xəttinin həcminə) nisbəti;

2.1.8. erkən xəbərdarlıq sistemi – risklərin idarə edilməsi sistemində müxtəlif kəmiyyət və keyfiyyət meyarlarının müəyyən edilmiş hədlərə yaxınlaşması nəticəsində müxtəlif təhlükələrin yaranma ehtimallarını və risklər barədə erkən xəbərdarlıq məlumatlarını çatdıran və risklərin monitorinqi üçün istifadə olunan sistem;

2.1.9. likvidlik kəsiri – eyni ödəniş müddətinə aid olan aktivlərlə öhdəliklər arasındakı fərq.

2.2. Bu Qaydada istifadə olunan digər anlayışlar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 29 noyabr tarixli 1691 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Sahibkarlar tərəfindən manatla alınan kreditlərə təminat verilməsi Qaydası”nda və Azərbaycan Respublikasının başqa normativ hüquqi aktlarında müəyyən edilmiş mənaları ifadə edir.

3. Risklərin idarə edilməsi sistemi

3.0. *Fondun* risklərin idarə edilməsi sistemi aşağıdakıları əhatə edir:

3.0.1. risklərin idarə edilməsi strategiyası;

3.0.2. risklərin idarə edilməsinin təşkilati strukturu;

3.0.3. kredit reytingi sistemi;

3.0.4. zəmanətin kreditə nisbətinin və illik komissiyanın hesablanması;

3.0.5. risklərin idarə edilməsinin digər alətləri;

3.0.6. hesabatlılıq və monitorinq.

4. Risklərin idarə edilməsi strategiyası

4.1. *Fondun* risklərin idarə edilməsi strategiyası ən azı aşağıdakıları əhatə edir:

4.1.1. risklərin idarə edilməsi üzrə hədəflər;

4.1.2. qəbul ediləcəyi riskin yuxarı həddi;

4.1.3. aktivlərin və öhdəliklərin strukturu ilə bağlı strateji hədəflər;

4.1.4. makroiqtisadi mühitdə baş verən dəyişikliklərdən yarana biləcək risklərin idarə edilməsi.

4.2. Risklərin idarə edilməsi strategiyası ən azı 3 (üç) ili əhatə edir və *Fondun İdarə Heyəti* tərəfindən müəyyən edilir. *İdarə Heyəti* risklərin idarə edilməsi strategiyasının icra vəziyyətinin qiymətləndirilməsini ən azı ildə bir dəfə olmaqla təmin edir.

5. Risklərin idarə edilməsinin təşkilati strukturu

5.1. *Risklərin idarə edilməsi Fondun İdarə Heyəti, İdarə Heyətinin sədri tərəfindən yaradılan risklərin idarə edilməsi üzrə daxili komitə və digər məsul struktur bölmələr tərəfindən həyata keçirilir.*^[59]

5.2. Risklərin idarə edilməsinin təşkilati strukturu aşağıdakı prinsiplər əsasında formalaşdırılır:

5.2.1. təşkilati strukturun bütün səviyyələri üzrə səlahiyyət və məsuliyyət bölgüsünün dəqiq müəyyənləşdirilməsi;

5.2.2. təşkilati strukturun bütün səviyyələri arasında məlumat axınının səmərəliliyinin təmin edilməsi;

5.2.3. struktur bölmələr və səlahiyyətli şəxslər arasında maraqlar münaqişəsinin qarşısının alınması;

5.2.4. təşkilati strukturun bütün səviyyələri üzrə hesabatlılığın və aşkarlığın təmin edilməsi;

5.2.5. qərar qəbuletmə prosesinin kollegiallığı, müstəqilliyi və şəffaflığının təmin edilməsi.

6. Kredit reytingi sistemi

6.1. *Borcalanın kredit reytingi Fondun kredit reytingi modeli əsasında müəyyən olunur.*^[60]

6.2. Kredit reytingi modeli üzrə əldə edilmiş reyting nəticələri yüksək riskli, ortariskli və aşağı riskli olmaqla üç risk kateqoriyası üzrə təsnifləşdirilir.

6.3. Kredit reytingi modeli formalaşdırılarkən borcalanın kredit *hesabatı*, habelə borcalanın ödəmə qabiliyyətini xarakterizə edən digər kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri nəzərə alınır. Borcalanın kredit reytinginin hesablanmasında kredit təminatı nəzərə alınmır.^[61]

6.4. *Fond tərəfindən tətbiq edilən kredit reytingi modelinin parametrlərini (kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərini, onların hədlərini və xüsusi çəkilərini və s.) Fondun İdarə Heyəti müəyyən edir.*

6.5. Kredit reytingi modelinin etibarlılığının ən azı ildə bir dəfə qiymətləndirilməsini *İdarə Heyəti* təmin edir.

7. Zəmanətin kreditə nisbəti və illik komissiyanın müəyyən edilməsi^[62]

7.1. *Zəmanətin kreditə nisbəti (örtülmə əmsalı) müəyyən edilərkən bu Qaydanın 6.2-ci bəndinə əsasən müəyyən olunmuş risk kateqoriyası nəzərə alınmaqla, aşağıdakı cədvəldə göstərilən təminatın kreditə nisbəti (aşağı, orta və yuxarı) əsas götürülür:*

<i>Təminatın kreditə nisbəti</i>	<i>Risk kateqoriyası</i>	
	<i>Ortariskli</i>	<i>Aşağıriskli</i>
<i>Aşağı</i>	75%-dək	70%-dək
<i>Orta</i>	70%-dək	65%-dək
<i>Yuxarı</i>	65%-dək	60%-dək

7.2. *Fondun kredit reytingi modelinin nəticələrinə görə "yüksək riskli" kateqoriyaya aid olan kreditlərə zəmanət verilmir.*

7.3. *Zəmanət məbləği bu Qaydanın 7.1-ci bəndində müəyyən olunmuş zəmanətin kreditə nisbəti nəzərə alınmaqla müvəkkil bankın müraciəti əsasında təyin edilir. Zəmanətin qüvvədə olduğu müddətdə zəmanətin kreditə nisbəti, müvəkkil bankın müraciəti əsasında, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 29 noyabr tarixli 1691 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Sahibkarlar tərəfindən manatla alınan kreditlərə təminat verilməsi Qaydası"nda müəyyən edilmiş həddə qədər azaldıla bilər. Bu zaman zəmanətə görə illik komissiya dəyişdirilmir.*

7.4. *Təminatın kreditə nisbəti kateqoriyalarının (aşağı, yuxarı və orta) hədlərini Fondun İdarə Heyəti müəyyən edir və ona ən azı ildə bir dəfə olmaqla yenidən baxılır.*

7.5. İllik komissiyanın həcmi Fondun Himayəçilik Şurası tərəfindən təsdiq olunmuş müvafiq qaydalara əsasən Fondun İdarə Heyəti müəyyən edir.

8. Risklərin azaldılması üçün digər alətlər

8.1. Fondun İdarə Heyəti kredit, likvidlik, bazar, əməliyyat risklərinin və fəaliyyətindən irəli gələn digər risklərin tənzimlənməsi üçün risklərin idarə edilməsi alətlərini müəyyən edir.

8.2. Kredit risklərinin idarə edilməsi, kredit reytinginin tətbiqi ilə yanaşı, ən azı aşağıdakıları əhatə etməlidir:

8.2.1. portfel üzrə limitlər:

1. iqtisadiyyatın sektorları və regionlar üzrə limitlər;
2. borcalan qrupları üzrə limitlər;
3. müvəkkil banklar üzrə zəmanətlərin qalıq məbləğinin bu Qaydanın 7.6-cı bəndinə əsasən müəyyən edilən təminatın kreditə nisbəti kateqoriyaları üzrə limitlər (təminatın kreditə nisbətinin minimum həddini Fondun İdarə Heyəti müəyyən edir);

4. Fondun vəsaitlərinin yerləşdirilməsinə dair hər bir investisiya aləti üzrə Fondun İdarə Heyətinin müəyyən etdiyi limitlər;

8.2.2. təminatın qiymətləndirilməsi:

1. Fond təminatın qiymətləndirilməsi, rəsmiləşdirilməsi, sığortalanması, şərtlərinin dəyişdirilməsi və təminat üzrə tələb hüququnun həyata keçirilməsi prosedurlarını müəyyən edir. Təminatın qiymətləndirilməsini siyahısı Fondun İdarə Heyəti tərəfindən təsdiq edilmiş müstəqil qiymətləndiricilər həyata keçirirlər;

8.2.3. kreditlərin restrukturizasiyası:

1. Kreditin restrukturizasiyası müvəkkil bankın müraciəti əsasında Fondun səlahiyyətli orqanının qərarı ilə həyata keçirilir. Restrukturizasiya yalnız ödəmə qabiliyyəti olan borcalanlara tətbiq edilir; ^[63]

8.2.4. stress-testlərin keçirilməsi:

1. Fond özünün maliyyə dayanıqlılığına təsir edə biləcək halların qabaqcadan müəyyən edilməsi və qarşısının alınması məqsədilə ildə 2 (iki) dəfə stress-testlər keçirir. Stress-test modelləri və stress-testlərin keçirilməsi qaydası Fondun İdarə Heyəti tərəfindən müəyyən edilir;

8.2.5. alternativ maliyyə alətlərinin tətbiqi:

1. Kredit risklərinin azaldılması məqsədilə Fondun İdarə Heyəti təkrar zəmanət, sığorta və digər alternativ maliyyə alətlərinin seçilməsi meyarlarını müəyyən edir.

8.3. Likvidlik risklərinin idarə edilməsi alətləri ən azı aşağıdakıları əhatə etməlidir:

8.3.1. Fondun İdarə Heyətinin təsdiq etdiyi likvidlik kəsiri üzrə limitlər;

8.3.2. növbəti dövrlər üzrə gözlənilən ödənişlərin, habelə Fondun likvidlik tələbinin proqnozlaşdırılması.

8.4. Fond tərəfindən müvəkkil banklar üzrə limitlərin müəyyən edilməsi zamanı veriləcək zəmanətlər üzrə bütün ödənişlərin mümkün yuxarı həddi Fondun kapitalının Fondun İdarə Heyəti tərəfindən müəyyən edilən müvafiq həddindən çox olmamalıdır. ^[64]

8.5. Bazar risklərinə həssaslıq ən azı rüblük əsasda qiymətləndirilir. Fondun İdarə Heyəti valyuta və faiz risklərinin minimuma endirilməsi üçün daxili qaydalar müəyyən edir.

8.6. Əməliyyat risklərinin azaldılması məqsədilə *Fondun İdarə Heyəti* qayda və prosedurlar müəyyən edir.

8.7. *Fond* müvəkkil banklardan daxil olan məlumatlardan, eləcə də digər mənbələrdən istifadə etməklə risklərin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə erkən xəbərdarlıq sistemi yaradır.

8.8. *Fond risklərin idarə edilməsi sisteminin effektivliyini mütəmadi olaraq qiymətləndirir və onun təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər görür.*^[65]

9. Hesabatlılıq və monitoring

9.1. Müvəkkil banklar "*Elektron hökumət*" portalında olan "*Elektron ipoteka və kredit zəmanət*" sistemi (bundan sonra – elektron sistem) vasitəsilə *Fonda* ən azı aşağıdakı məzmununda hesabatlar təqdim edirlər:^[66]

9.1.1. hər bir kredit üzrə öhdəliklərin gecikmə günləri də daxil olmaqla məlumatlar;

9.1.2. 30 gündən artıq gecikməsi olan kreditlərlə bağlı bankın gördüyü tədbirlərə dair məlumatlar;

9.1.3. krediti üzrə zəmanət verilmiş borcalanların həmin bankdakı öhdəlikləri və yerləşdirilmiş vəsaitləri barədə məlumatlar;

9.1.4. restrukturizasiya olunmuş kreditlər barədə məlumatlar.

~~9.1.5. zəmanətlər üzrə haqlarla bağlı məlumatlar.~~^[67]

9.2. Bu Qaydanın 9.1.1–9.1.4-cü yarımbəndlərində nəzərdə tutulan məlumatlara dair hesabatlar aylıq əsasda, ~~9.1.5-ci yarımbəndində nəzərdə tutulan məlumatlara dair hesabatlar isə rüblük əsasda~~ təqdim olunur. Hesabatların formasını və təqdim edilmə qaydasını *Fond* müəyyən edir.^[68]

9.3. Müvəkkil bank ~~dövri~~ hesabatları hesabat dövründən sonrakı ayın 15-dək *Fonda* təqdim edir.^[69]

9.4. Müvəkkil bankların təqdim etdikləri hesabatlar əsasında *Fond* informasiya sistemi formalaşdırır.

9.5. *Fond* kreditlərin anderraytinə, vəsaitdən təyinatına uyğun istifadəyə nəzarəti təmin etmək, habelə bank tərəfindən uyğunluğun və kredit reytingi modelinin tətbiqini yoxlamaq məqsədilə, aşağıdakılar nəzərə alınmaqla, sahibkarlıq subyektlərində monitoring aparılması ilə bağlı monitoring sistemi təşkil edir:

9.5.1. monitoring növbəti və növbədənkənar qaydada həyata keçirilir;

9.5.2. monitoringin başlamasından ən azı 3 (üç) iş günü əvvəl sahibkarlıq subyekti və müvəkkil bank monitoring barədə məlumatlandırılır;

9.5.3. *Fondun* təşkil etdiyi monitoring sahibkarlıq subyektinin səlahiyyətli nümayəndəsinin və (və ya) müvəkkil bankın nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılır və müvafiq aktla rəsmiləşdirilir.

10. Keçid müddəa^[70]

Elektron sistem fəaliyyətə başlayanadək bu Qaydanın 9.1-ci bəndində elektron sistem vasitəsilə təqdim edilməsi nəzərdə tutulmuş hesabatlar yazılı formada təqdim edilməlidir.